



D87/04

4 maart 1987.

HET VERZET IN ZUID-AFRIKA (III A).

In dit derde rapport in een serie over het zwarte verzet in Zuid-Afrika wordt aandacht geschonken aan de historie en de ideeën van het 'Pan-Africanist Congress of Azania' (PAC), een in Europa vrijwel onbekende bevrijdingsbeweging.

HET VERZET IN ZUID-AFRIKA (III A).

Oprichting PAC.

Robert Mangaliso SOBUKWE en zijn medestanders, die in 1958 met het ANC hadden gebroken, richtten op 6 april 1959 het 'Pan-Africanist Congress of Azania' op. In de toespraak, die SOBUKWE bij die gelegenheid hield, rekende hij in ronde woorden af met het multi-rationale karakter dat het ANC in zijn ogen aan Zuid-Afrika wilde geven. "Multi-rationisme betekent in feite het toegeven aan Europese kleinzieligheid en arrogantie", zo zei hij. "Het is een manier om blanke belangen veilig te stellen, ongeacht bevolkingsaantallen. Het is dan ook een volstreekte negatie van de democratie Multi-rationisme houdt in dat er zulke onoverbrugbare tegenstellingen zijn tussen de verschillende nationale groepen, dat zij het beste gescheiden gehouden kunnen worden binnen een soort democratische apartheid. Wij vinden dat een gekwadrated racisme. Wij willen een regering van afrikanen door afrikanen, waarbij wij iedereen die zijn loyaliteit bij Afrika legt en de democratische regering van een afrikaanse meerderheid wil aanvaarden, beschouwen als afrikaan. Wij garanderen geen minderheidsrechten, omdat wij denken in termen van individuen en niet van groepen. Er is maar een ras waar alle mensen toe behoren en dat is het menselijk ras"* .

Tijdens het oprichtingscongres werd SOBUKWE verkozen tot voorzitter van het PAC. Om zich volledig aan zijn nieuwe taak te kunnen geven legde hij zijn functie neer van lector in de Bantoe-talen aan de Universiteit van Witwatersrand.

SOBUKWE verklaart zich nader.

Drie maanden later zei SOBUKWE in een terugblik op 6 april dat "het afrikaanse volk op die historische dag de totale oorlog had verklaard aan de blanke overheersing, niet alleen in Zuid-Afrika maar in dit gehele werelddeel". Hij omschreef het PAC als "een organisatie die het omverwerpen van de blanke overheersing en het vestigen van een afrikanistische socialistische democratie als haar heilige doel beschouwt". Het pan-afrikanistisch karakter van zijn groepering maakte SOBUKWE duidelijk toen hij zei "De strijd in Zuid-Afrika vormt een onderdeel van de veel grotere strijd in ons werelddeel voor de herovering van de daadwerkelijke heerschappij voor het afrikaanse volk over zijn land. Daarom ook is het uiteindelijk doel van de strijd de vorming van een Verenigde Staten van Afrika het afrikaanse volk wacht op de oproep tot strijd - de strijd voor de herovering van het werelddeel Afrika, dat meer dan 300 jaar door weters kapitalistisch gespuis en boemelaars is geprostitueerd. 'Mayibuye i Afrika', dat is de strijdkreet die over het continent schalt. Afrika voor de Afrikanen!""** .

Doelstelling.

Kort samengevat wilde het PAC, dat de klassentegenstellingen in de Zuidafrikaanse situatie eerst en vooral vorm zag krijgen in de rassen-
tegenstellingen, met name het volgende:

*Geciteerd uit de bijdrage van Ben HAAGMAN e.a. in 'Om de bevrijding van Zuid-Afrika' (uitgave Wiardi Beckmann Stichting, 1980), blz.66.

**Geciteerd uit een in oktober 1974 door het 'Azania Komitee' in Rotterdam verzorgde uitgave in het Nederlands.

- Omverwerping van het aan de macht zijnde blanke, kolonialistische systeem en onteigening van het blanke bezit;
- Invoering van een "one man, one vote"-stelsel en afschaffing van alle vormen van constitutioneel gewaarborgde groepsrechten;
- Afschaffing van de vrijheid van ondernemen en invoering van een socialistische maatstaf.

Hierbij dient bedacht te worden dat deze oproep tot omverwerping van het bewind, dat wil zeggen de revolutie, werd geformuleerd op een moment dat het ANC nog pleitte voor het verwezenlijken van hervormingen via vreedzame methoden. En ook op andere punten waren de veranderingen die het PAC voorstond veel fundamenteeler en dieper ingrijpend dan de in 'Freedom Charter' verwoorde doelstellingen van het ANC* .

Interessant was het voorts dat het PAC de kleurlingen beschouwde als autochtonen en hen zo op een lijn stelde met de zwarten.

Sharpeville.

Binnen een jaar organiseerde het PAC reeds een massale protestactie tegen de door de zwarten gehate passenwetten. Deze verordeningen verplichtten hen namelijk om te allen tijde in het bezit te zijn van een document, dat niet alleen persoonsgegevens bevatte, maar ook informatie betreffende werkkring, belastingbetaling en eventueel gepleegde strafbare feiten. Naleving van deze bepalingen werd streng gecontroleerd en op overtreding stond een, zeker relatief gezien, forse straf.

Het PAC riep alle zwarten op om op 21 maart 1960 massaal en zonder passen op te trekken naar politiebureaus om massa-arrestaties wegens overtreding van de passenwetten te forceren. Het ANC weigerde zich bij deze oproep aan te sluiten, volgens sommigen omdat het de actie onvoldoende voorbereid achtte en naar het oordeel van anderen omdat het nog niet toe was aan een dergelijke provocerende wijze van optreden.

Op verschillende plaatsen, vooral in de omgeving van Johannesburg maar ook bij Kaapstad, kwam het op de protestdag tot botsingen tussen de politie en grote groepen opmarcherende zwarten. In het bij Vereeniging ten zuiden van Johannesburg gelegen Sharpeville werd een bloedbad aangericht toen de politie het vuur opende op een zwarte menigte voor het politiebureau. Daarbij kwamen 69 mensen om het leven en liepen nog eens 180 personen verwondingen op** .

Na deze gebeurtenis kwam ook het ANC in beweging. Op 23 maart riep voorzitter Albert LUTHULI de zwarten op te protesteren tegen het politiegeweld en niet te gaan werken op 28 maart, de dag waarop de doden van Sharpeville zouden worden begraven. En op 26 maart ging LUTHULI ertoe over zijn pas demonstratief in het openbaar te verbranden.

PAC en ANC verboden, SOBUKWE verliest vrijheid.

De regering reageerde onmiddellijk met harde hand op het oplopen van de spanningen. Bij de volksvertegenwoordiging werd een wetsvoorstel ingediend inzake een verbod van het PAC, het ANC en de vakbondsfederatie SACTU. Reeds op 28 maart werd dit ontwerp aanvaard en enkele dagen later, op 8 april, werd de wet van kracht. Inmiddels waren al veel PAC- en ANC-leiders en -leden tijdens razzia's opgepakt.

Onder de arrestanten die als eersten voor de rechter moesten verschijnen waren SOBUKWE en Potlako LEBALLO, toen secretaris-generaal van het PAC. Zij werden

*Vgl. Focus D87/03 dd. 25-2-1987, blz. 5.

**De in Rotterdam wonende Zuidafrikaanse balling Michael TSOLO was in 1960 plaatselijk secretaris van het PAC in Sharpeville.

op 4 mei tot drie respectievelijk twee jaar gevangenisstraf veroordeeld. LEBALLO wist later naar Tanzania te vluchten, vanwaar hij leiding ging geven aan het PAC.

Nadat SOBUKWE in 1963 zijn straf had uitgezeten in de beruchte gevangenis op Robbeneiland, werd zijn verblijf aldaar jaarlijks door de autoriteiten verlengd. In 1969 kwam hieraan weliswaar een einde, maar tot zijn dood in februari 1978 bleef hij onder huisarrest staan in een dorpje op het platteland.

Militair apparaat.

Na de gebeurtenissen in het voorjaar van 1960 concludeerde het PAC dat het apartheidsregiem alleen bestreden kon worden met inschakeling van militaire middelen. Daarom werd besloten om een vanuit Tanzania opererende militaire organisatie op te bouwen, POQO geheten (hetgeen zo iets betekent als: wij doen het alleen, op eigen kracht). Later werd deze organisatie ook aangeduid als 'Azanian National Liberation Army' (ANLA) en als 'Azanian People's Liberation Army' (APLA). De laatste tijd wordt eigenlijk alleen de laatste naam gebruikt. Over omvang en mogelijkheden van POQO/APLA is dezerzijds niets bekend. Dat de communisten niets van POQO moesten hebben, bleek overduidelijk uit een in 1963 door het CC/SACP uitgegeven verklaring waarin deze organisatie werd omschreven als een groepering die "met blinde revanche-plannen tegen de blanken optreedt". De activiteiten van POQO konden volgens deze verklaring zeker niet worden aangemerkt als "akties van serieuze, zich van hun verantwoordelijkheid bewuste revolutionairen". De redactie van het in Londen verschijnende SACP-orgaan tekende bij deze uitspraken aan dat "POQO een tegen de blanken gerichte, afrikaans-chauvinistische organisatie is, die geen helder ideologisch-politiek concept bezit en die de onderdrukkingspolitiek van het fascistische regiem beantwoordt met spontane gewelddaden"* . Zoals bekend acht de communistische leer revolutionair geweld alleen acceptabel wanneer het deel uitmaakt van een goed uitgewerkt en ideologisch verantwoord politiek programma. De SACP liep met de diskwalificatie van POQO derhalve keurig in de pas met Moskou.

LEBALLO voor de VN.

Op 27 maart 1974 hield de toenmalige voorzitter van het PAC, Potlako LEBALLO, een toespraak voor de Speciale VN-Commissie inzake Apartheid. Hij zei toen onder meer: "Het volk in ons land is zich bewust geworden van het feit dat de strijd voor nationale bevrijding zijn eigen strijd is en dat het zichzelf moet bevrijden. In het begin zocht ons volk zijn redding in het Westen, vooral in Groot-Brittannië. (De spreker doelde hier op petitie's die in het begin van deze eeuw werden aangeboden aan de regering in Londen). Het ontdekte vervolgens daarmee een grote vergissing te hebben begaan. Het westerse kapitalisme is een slavensysteem en geen enkele slavenstaat in de wereld heeft ooit vrijwillig stappen ondernomen om haar slaven te bevrijden. Deze staten zorgen voor grondige uitbuiting van de slaven. Ons volk voelt er niets voor zijn positie als slaaf in het land te verbeteren. Ons volk heeft het op zich genomen het slavensysteem totaal omver te werpen".

LEBALLO besloot zijn gespierde betoog als volgt: "Het racistische regiem heeft ons op arrogante wijze verklaard dat wij onze vrijheid in Zuid-Afrika alleen zullen bereiken over hun lijken. Daarom kunnen er geen twee wegen zijn in deze strijd om de macht. Onze situatie is duidelijk: Doden of gedood worden! Er valt niet aan te twifelen dat wij over hun lijken moeten gaan als wij onze

*'African Communist', 1963 nr.3.

zinnvolle vrijheid moeten behalen in een gewapende strijd tegen racisten. Wij hebben niets te verliezen maar het Afrikaanse continent te herwinnen. Lang leve de Afrikaanse revolutie!"* .

Intern conflict.

In de loop van 1979 werd het voor de buitenwereld duidelijk dat er binnen het PAC sprake was van ernstige tegenstellingen, die volgens sommige bronnen overigens reeds jaren speelden. Op 1 mei trad LEBALLO af als voorzitter, naar toen werd gezegd "wegens extreme uitputting". De leiding werd overgenomen door een triumviraat waarvan in ieder geval Vusumzi MAKE en David SIBEKO deel uitmaakten. Dat de rust met deze maatregel nog niet was hersteld, bleek op 11 juni toen SIBEKO in Dar-es-Salaam werd doodgeschoten. En vier maanden later, op 10 oktober, bereikte de crisis een climax met het roeyement van LEBALLO als PAC-lid "wegens het veroorzaken van een ernstige crisis binnen de organisatie die heeft geleid tot de moord op SIBEKO".

LEBALLO gaf vervolgens nog enige tijd leiding aan een eigen factie, die alleen werd erkend door de regering van Nigeria. Begin januari 1986 stierf hij, in vergetelheid geraakt, in Londen.

Het voorzitterschap van het PAC kwam op diezelfde 10 oktober in handen van Vusumzi MAKE. In het begin van de jaren tachtig werd hij als zodanig opgevolgd door John POKELA.

De huidige voorzitter.

Nadat POKELA op 30 juni 1985 was gestorven, werd Johson MLAMBO tot nieuwe voorzitter van het PAC verkozen. Hij had van 1963 tot 1983 op Robbeneiland gevangen gezeten. Na zijn vrijlating was hij in 1984 Zuid-Afrika uitgesmokkeld. Hij ging naar Tanzania waar hij werd benoemd tot secretaris internationale betrekkingen van het PAC.

In augustus 1986 kreeg het PAC vervolgens een nieuwe president in de persoon van de in Zuid-Afrika gevangen zittende Zephania MOTHOPENG. Sedert het overlijden van SOBUKWE in 1978 was deze honoraire functie vakant geweest. MOTHOPENG was lid geweest van de 'Youth Ligue' van het ANC en had in 1959 behoord tot de oprichters van het PAC. Nadat hij reeds van 1960 tot 1962 en van 1963 tot 1968 gedetineerd was geweest, werd hij in 1979 tot 15 jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens zijn betrokkenheid bij de fameuze volksofstand in 1976 in Soweto, een zwarte woonstad bij Johannesburg.

Recente uitspraken.

Medio februari 1986 waarschuwde de vanuit Tanzania opererende zender van het PAC dat "de bevolking van Azania inmiddels reeds meer dan 300 jaar heeft gewacht. Volgens het radiostation was het geduld nu op: "Wij wachten niet langer, wij moeten vechten!"** .

Het Pan-afrikaanse persbureau verspreidde eind juli 1986 enkele bulletins over een vraaggesprek met Ahmed Gora EBRAHIM, een van de belangrijkste PAC-leiders.* Hij zei bij die gelegenheid dat het PAC anders dan het ANC niet streed voor het verkrijgen van burgerrechten door zwarten, kleurlingen en Indiërs, maar voor "nationale bevrijding en zelfbeschikking". Voorts benadrukte deze PAC-

*Geciteerd uit een in oktober 1974 door het 'Azania Komitee' in Rotterdam verzorgde uitgave in het Nederlands.

**'Voice of the PAC' (Dar-es-Salaam) dd. 13-2-1986.

***PANA (Dakar) dd. 23 en 24-7-1986.

prominent dat zijn organisatie zich keerde "tegen het multi-racialisme". Volgens EBRAHIM wilde het PAC onder geen beding regelingen treffen met "degenen die hier in het verleden zijn gekomen en ons toen uit onze huizen smeten. Wij willen eerst onze huizen terug hebben en daarna willen wij eventueel wel praten over onze gastvrijheid". Vervolgens beklemtoonde hij dat het PAC "een socialistische maatschappij voorstaat, die gebaseerd is op de concreet in ons land bestaande condities en derhalve niet op geïmporteerde denkbeelden". EBRAHIM stelde dat het PAC bereid was om met het ANC in een koepelorganisatie te gaan samenwerken mits aan drie voorwaarden zou zijn voldaan, te weten:

- Er moet gestreden worden voor nationale bevrijding en zelfbeschikking;
- De strijd moet erop gericht zijn zelf veranderingen te weeg te brengen en niet om de regering te bewegen dingen te doen;
- De gewapende aktie moet de belangrijkste vorm van de strijd zijn, hetgeen wil zeggen dat er niet tegelijkertijd gestreden en overlegd moet worden, zoals het ANC doet.

EBRAHIM benadrukte dat zijn organisatie niets tegen blanken als zodanig had en dat dezen lid konden worden als zij het gehele programma van het PAC onderschreven. In dit verband wees hij erop dat de eerste PAC-vertegenwoordiger in Algerije in 1964 een blanke was geweest.

In hetzelfde vraaggesprek gaf EBRAHIM als zijn mening dat het PAC niet aan een van de twee grote machtsblokken in de wereld verbonden was. Zijn organisatie ging er integendeel juist prat op geen banden te hebben met Oost of West. Om de steun van het Westen te behouden, verkoopt de Zuidafrikaanse regering het conflict in dat land als een Oost-West zaak. Doordat het PAC dat dilemma uit de weg gaat, kunnen velen die organisatie niet goed plaatsen. En dit heeft volgens EBRAHIM ertoe geleid dat de rol van het PAC op grote schaal is doodgezwegen. Hij wees erop dat het gebruik van de naam Azania voor Zuid-Afrika door het PAC was ingevoerd en inmiddels in dat land zelf op grote schaal was overgenomen, ook in de namen van tal van organisaties.

Het vertrek van buitenlandse bedrijven.

Begin januari 1987 liet PAC-voorzitter Johnson MLAMBO weten dat zijn organisatie haar mobilisatie-campagne in Zuid-Afrika wilde opvoeren om de politieke bewustwording van de massa's te stimuleren. Desgevraagd zei hij dat het op gang gekomen vertrek van Amerikaanse bedrijven uit Zuid-Afrika in feite weinig hielp, doordat de ondernemingen werden overgedragen aan blanke en de uitbuiting van de zwarte arbeiders derhalve gewoon werd voortgezet* .

*Radio Harare (Zimbabwe) dd. 8-1-1987.